

Türk Dünyası

Sayı #402 Fiyat £18.00

Tarih

Kültür Dergisi

9 771305 976901

Temmuz 2020

Cilt: 68

Aylık Süreli Yayın

İssn: 1305-9769

Modem: 112483

Fransa'da Bir Yeniçeri

Yeniçeri katliamından kaçan ve Pera'daki Rus Büyükelçiliği'nde bekçilik yapan Hasan Ağa'nın fotoğrafının İstanbul'dan Paris'e uzanan seyri heyecan uyandırıyor.

Mehmet Kökrek

Türk Tarihinde Liderler:
Böğü Kağan

Prof. Dr. Ahmet Taşağıl

Ayda Bir Söyleşi:
Prof. Dr. Orhan Türkdoğan

Turgay Tüfekçioğlu

Kötü Anlamlı
Türk Kişi Adları

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy

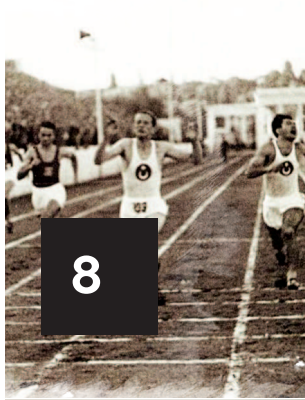
Mehmet Kökrek
*Fransız Millî
Kütüphanesi'nde
Bulunan
Yeniçeri Hasan Ağ'a'ya
Ait Fotoğrafın
Tahlili*

4

Burak Tut
*Ayda Bir Spor
Atletizmin En Hızlısı,
Futbolun En Golcüsü,
Fenerbahçeli Efsane;
Melih Kötanca*

8

12

**Prof. Dr.
Ahmet Taşağıl**
*Türk Tarihinde
Liderler: Böğü Kağan*

Turgay Tüfekçioğlu
*Ayda Bir Söyleşi
Sosyolojinin Duayeni
Prof. Dr.
Orhan Türkdöğän
"Aşiretlerin Kayıp
Kimlikleri Üzerine
Ciddi Çalışmalar
Yürütülmelidir"*

16

**Prof. Dr.
Minehanım T. Nuriyeva**
*Hükümdar Kenti
Saray Berke / Yeni
Saray (Saray El-Cedid,
Şehir El-Cedid, Orda
El-Cedid) Tsarev*

24

26

Hakan Yılmaz
*Osmanlı "Kayı"
Menşeinin
Yeni Tarihî ve
Nüvizmatik Kanıtları*

**Prof. Dr.
Tuncer Gülensoy**
*Kötü Anlamli
Türk Kişi Adları*

34

Roza Kurban
İdil-Ural Aydınları:
Tıp Dünyasının
Büyük İsmi
Prof. Dr.
İbrahim Veli Odar
(18.05.1899-26.05.1975)

40

Hakan Kaya
Ayda Bir Film
Hacivat ve Karagöz
Neden Öldürüldü?

46

48

Prof. Dr.
Ayşegül Demirhan
Erdemir
Türk Tıp Tarihinde
Hıfzısıhha
(Sağlık Koruma)
Konusunda Fikirler
ve Gelişmeler

Prof. Dr.
Alpaslan Ceylan
Doç. Dr. Akın Bingöl
Kars Borluk Vadisi
Kaya Resimleri

52

TDAV
Namık Kemal Kurt'un
Ardından

58

64

TDAV
Vakfımızdan
Haberler

Cilt: 68 Sayı: 402

Kurucu Başkan
Prof. Dr. Turan Yazgan

Sahibi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
adına
Közhay Yazgan

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Saadet Pınar Yıldırım

Genel Yayın Yönetmeni
Mehmet Töre Yıldırım

Düzeltilen
Mehmet Kanlı

Kapak Fotoğrafı
Yeniçeri Hasan Ağa'ya
Ait Fotoğrafın Tahlili

Güncel Fotoğraflar
M. Kemal Sallı
Samet Çolban

Görsel Tasarım
Hayri Güntek

Teknik Yönetim ve Tasarım
Emel Gökay
Tasarım - Fotoğraf İşleme
Gökhan Kaya

İdare Merkezi
Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Kemalpaşa Mah. Bukalidede
Sok. Nu: 4 Sarıhanne PK: 34134
Fatih - İstanbul
(0212) 511 10 06
www.turan.org.tr
yayin@turan.org

Basıldığı Yer
Şenyıldız Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Işık San. Sit.
C Blok No: 19/102
Topkapı İstanbul
Telefon: (0212) 483 47 91
Matbaa Sertifika No: 45097

Fiyatı: 18 TL
Abonelik Bedeli
Yurtiçi: 200 TL
Öğrenciler için : 150 TL
Yurtdışı: 65 USD

Banka Hesap Numaraları
Vakıfbank İstanbul Fatih Şb:
TR76 0001 5001 5800 7287
8397 25

İş Bankası İstanbul Aksaray Şb:
TR09 0006 4000 0011 0021
1928 92

Posta Çeki Hesap Numarası
İstanbul Aksaray PTT Şubesi
141720 Nolu Hesap

Türk Dünyası
Tarih
Kültür Dergisi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı'nın
Aylık Süreli Yayın Organıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı
Tahim - Terbiye Kurulu'nca
eğitim ve öğretim açısından
öğretmenlere tavsiye edilmiştir.
(8 Mart 1995 tarih ve
B.08.0.TTK.0.0 1.04/611.7/0946
nolu karar)

OSMANLI
"KAYI" MENŞEİNİN
YENİ TARİHÎ VE
NÜMİZMATİK
KANITLARI

Mâhan-Horasan ve Cend bölgesindeki yetmiş bin Oğuz'dan "elli biñ" kadarının Cengiz istilâsı nedeniyle Doğu Anadolu'ya göç ettikleri 617/1220 yılından kuruluş asrına kadar uzanan bu çağdaş tarihî kanıtlar; Osmanlılar'ın ataları ve bizzat Osmanlılar zamanına ait bulgular olmak üzere iki kısma ayrılır.

Hakan Yılmaz*

Sultan II. Murad döneminde siyasî sebeplerle kurulduğu öne sürülen Osmanlılar'ın "Kayı" menşesine yönelik saptırıcı görüşler, ilk kez ünlü Avusturyalı tarihçi Paul Wittek tarafından ortaya atılmıştır. 1938 yılında Londra'da sunduğu bir dizi konferansta Osmanlı İmparatorluğunun kuruluş meselelerini ele alan Wittek¹, "gazâ"nın Osmanlılar'ı yükselten en önemli "itici güç" olduğunu ortaya koyarken ne kadar objektif ve samimi ise, onların "Oğuz" ve "Kayı" menşelerini mantıksız gerekçelerle "siyâsî sebepler"e bağlamaya çalışırken de o derece bilimsellikten uzak ve samimiysizdir. "Gazâ" tezini literatürel ve epigrafik kanıtlarla destekleyen Wittek, Kayı meselesinde nedense aynı âli-cenaplığı gösterememiş; bilimsel bir kanıt yerine Moğol hakimiyetini ön plâna çıkararak, "Kayı" rivayetlerinin II. Murad devrinde Yazıcı-zâde Ali tarafından diğer Oğuz toplulukları ve Moğollar'a karşı uydurulmuş "siyâsî bir üstünlük iddiası" olduğu, Osmanlı kroniklerinde Oğuz'un büyük oğlu "Gün Hân"a ve "Gök Hân"a ulaşan iki çelişkili soy zinciri bulunduğu, XV. yüzyıla kadar ortada böyle bir iddia yokken, Oğuz ve Kayı geleneğine yönelik "romantik" bir akım başlatılarak pa-

ralar ve silahlar üzerine "Kayı" damgaları vurulduğu görüşünü vâz etmiştir.² Ne var ki meseleyi çözümlemekten çok daha da karmaşık bir hâle sokan bu keyfi yaklaşım, ciddi hiçbir tarihî delile isnad edilmeden ortaya atıldığı için bize göre bilimsel açıdan herhangi bir anlam ve önem ifâde etmemektedir.

Tarihî normların dışına çıkılarak ortaya atılmış bu sun'î iddiaya ilk ve en önemli tepki Mehmed Fuad Köprülü'den gelmiş; müteveffâ tarihçi Osmanlı kuruluş coğrafyası dahil Batı Anadolu'da "Kayı" ismini taşıyan sayısız yerleşim noktasının Kayılar'ın bu bölgelere yerleştiklerini ispat ettiğini gözler önüne sermiştir.³ Wittek'in "üstünlük iddiası" hipotezinin tam aksine, Köprülü'ye göre Osmanlılar bu menşei sonradan uydurmuş olsalardı, "XV. asır başlarında Anadolu'da henüz kabile an'anelerini saklıyan göçebe kabileler" böyle bir şeye inanmazlardı.⁴

Wittek'in spekülasyondan başka hiçbir anlam ifade etmeyen çürük ve mesnedsiz iddiasına karşı, bilimsel açıdan tamamen doğru ve tutarlı bir yöntem izleyen Fuad Köprülü'nün topografik-toponomik verilere yönelik ilginç temellendirmesi de zamanla haklı veya haksız bir takım itirazlara sebebiyet vermiştir. R. Paul Lindner ve Cemal Kafadar, Osmanlı coğrafyasındaki bu yer adlarının ilgili noktalara Osmanlılar'dan önce mi, yoksa Osmanlılar tarafından mı verildiği konusunun bilinmediğini, dolayısıyla böylesi bir savunma şeklinin Kayı rivayetlerini doğrulamaya yetmeyeceğini ifade etmişlerdir.⁵ Biz, XIII. asrın ilk çeyreğinden öncesine dek bu alanın Bizans hâki-

Osmanlı hânedânının "Oğuz" ve "Kayı" menşesinin siyasî bir üstünlük iddiası olarak ortaya atıldığını öne süren ünlü Avusturyalı tarihçi Paul Wittek (1894-1978).

miyeti altında kaldığını, dolayısıyla bölgedeki “Kayı” yer adlarının da bu tarihten önce verilmiş olmasının imkân dahilinde bulunmadığını çağdaş kaynaklardan aktardığımız delillerle ispat etmiş; Osmanlı kuruluş coğrafyasında rastlanan bu isimlerin 622/1225’te Söğüt-Domaniç-Karacahisar aralığını fetheden Gündüz Alp ile oğlu Ertuğrul Gâzî tarafından verildiğine çağdaş Eyyûbî bürokrat İbn Nazîf el-Hamevî’nin kayıtları ve onunla aynı tarihe işaret eden Bayburtlu Za’im Osmân’ın rivâyeti ışığında açıklık getirmiştik.⁶

Osmanlılar’ı **گوك خان** “*Gök Hân*” soyundan gelmiş gösteren münferit birkaç rivayetin “Kayı” menşei asılsız kıldığı, onların Kayı-oğulları’ndan sayılabilmeleri için **گون خان** “*Gün Hân*”’ın soyundan gelmeleri gerektiği iddiasına gelince; **گوك** “*Gök*” ile **گون** “*Gün*” isimleri arasındaki yegâne farkı her ikisinin sonundaki **ك** “*kef*” ve **ن** “*nûn*” harflerinin teşkil ettiği, bu iki harfin yazım şekillerinin ise aşırı derecede birbirine benzediği dikkate alındığında; bu yanılmanın *Oğuz-nâme* nüshalarından **گون** “*Gün*” ismini aktaran müstensihlerin, kelimenin sonundaki **ن** “*nûn*” harfini -ortasındaki nokta ile birlikte- **ك** “*kef*” harfi sanıp **گوك** “*Gök*” şeklinde imlâ etmelerinden kaynaklandığı kolaylıkla anlaşılır.⁷

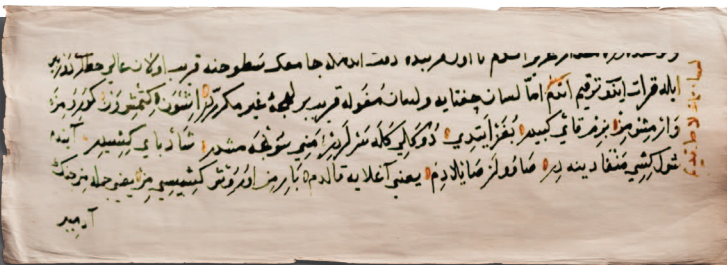
Halil İnalcık’ın son zamanlarında gündeme getirdiği “Osmanlılar’ın Kayı menşeinin siyasî bir üstünlük iddiası olduğu” savunusu⁸ Wittek’in eski iddiasının açık bir tekrarı olmaktan öteye geçemediği gibi; bunun tam aksine “Osmanlılar’ın Kayı boyundan olduklarına” dair ortaya konulan birkaç cılız yorumun ise temel dayanak noktası, yine Köprülü’nün zaten bilinen toponomik ve topografik kanıtlarından başka bir şey değildir. Kayı menşei rivayetlerini tarihî bir zemine oturtmak amacıyla girilen, ancak basit bir tekrardan öteye geçemeyen bu iyi niyetli çabalar sırasında, Wittek’ten beri tartışmanın ana odak noktası “Osmanlılar’ın kendilerini Kayı’dan göstermelerinin siyasî bir üstünlük iddiası olduğu” teorisi iken, son zamanlarda “Osmanlılar kendilerini Kayı’dan gösteriyorlarsa zaten Kayı’dandır” şeklinde yapılan sözde savunma hamleleri, tartışmayı bilimsel normların dışına çıkararak basitleştirmek ve iddiacıların yüzeysel seviyesine indirgemekten başka bir anlam ifade etmemektedir. Bu noktada yapılması gereken şey; rivayetleri “uydurma” sayan spekülâtif görüşle-

Osmanlılar’ın Kayı kökenini topografik ve toponomik delillerle kanıtlayan büyük Türk tarihçi ve fikir adamı Mehmed Fuad Köprülü (1890-1966).

re karşı bunun aksini söyleyip kenara çekilmek değil, bu rivayetlerin doğruluğunu çağdaş kanıtlar ışığında tespit edip muhâlif tüm varsayımları literatürden bütünüyle izâle etmektir.

Bunlardan başka son zamanlarda, Köprülü’nün Kayı menşei tenkit amaçlı bir yazı dizisinde onun en önemli dayanak noktaları olan topografik ve toponomik kanıtlardan hiç söz edilmeyip, Osmanlı rivayetlerine yönelik kalıplaşmış iddialar uzun uzun tekrar edildikten sonra, özetle Wittek’in “*Gök Hân*”’ı referans gösteren rivayet ve diğer iddiaları ekseninde Kayı menşeinin “*efsane*” olduğu ve bu sözde “*efsane*”nin “*Diğer beylikler ve Moğollar’a karşı siyasî üstünlük amacıyla uydurulduğu*” görüşü yinelenmiştir. Köprülü’nün kabileler arasındaki etnik bilince dayanan haklı itirazının, XV. yüzyıl Anadolu’sundaki göçebelerin şu veya bu yoldaki Osmanlı iddiasına nasıl bir “*tepki*” verdiklerini gösteren bir veriye sahip olunmadığı gerekçesiyle basitleştirilmek istenildiği bu karşıt tezde; Köprülü’nün bu savunusunda bir “*iç tutarsızlık*” olduğu öne sürülerek, boy yapılarının çözüldüğü ve göçebelerin gittikçe marjinalleştiği bir dünyada Osmanlı hânedanının böyle göçebe bir kamuoyunu “*neden dikkate alacağı*” sorusu yöneltilirken; buna karşı savunulan Wittek tezinin de yine aynı ortamda, aynı kavmi unsurların etno-siyâsî “*tepki*”leri ve Osmanlılar tarafından bu yönden “*dikkate alınmaları*” temeli üzerine kurgulandığı, büyük bir “*dikkat tutulması*” sonucu göz ardı edilmiştir. Osmanlılar “*boy ya-*

Evliyâ Çelebi’nin Ahlat’taki eski “Kayı Emîri Câmî”’nin duvarından okuyup aktardığı satırlar. Seyâhat-nâme, IV, TSMK, Bağdat Köşkü, nr.: 305, vr. 239b, st. 34-36.

Sikkelerinde babası Osman Gâzî’nin yay şeklindeki damgasının yanı sıra, iki ok bir yay biçimindeki Kayı damgasını da kullanan ikinci Osmanlı Sultânı Orhan Gâzî. Seyyid Lokman, *Kıyâfetü’l-İnsâniyye fî Şemâilil’-Osmâniyye*, TSMK, Hazine, nr.: 1563, vr. 29a.

Hüseyin Gilâni Silsile-nâme'sinde yer alan "Sultân Osmân Gazî" tasviri. Österreichische Nationalbibliothek, nr.: A.F. 17/141, vr. 29a.

Osman Gâzi'nin sağ alt köşesinde "V" şeklindeki Kayı damgasının yer aldığı, 699-700/1300-1301'de Söğüt ve Yenişehir'de darp ettirdiği istiklâl dönemi sikkeleri (solda, ortada) ve tarihsiz sikkесinin (sağda) ön yüzleri.

pılarının çözüldüğü" o dönemde artık bu Türkmen kamuoyunu "dikkate almıyor"larsa; "dikkate almadıkları" aynı kamuoyuna kendilerine sahte bir "boy" uydurup "soyca üstün olduklarını" hangi makul sebep ve gerekçeyle ispatlamaya çalışacaklardı?

Wittek ve takipçilerinin bu iddialarının temelinde, aslında işin daha en başında gözden kaçırılan çok önemli bir tutarsızlık ve anlamsızlık vardır: Osmanlı hânedânı hâl-i hazırda hiçbir şekilde unutulması mümkün olmayan kendi gerçek "soy" ve "boy"larını durup dururken nasıl olmuş da "unutmuş" (!) ve kendilerine sonradan sahte bir "boy" aramaya muhtaç olmuştur? Dahası; onların hangi soydan geldiklerini bilmediklerini ve asılsız bir "boy" iddiası ile soylarını "yüceltmek" istediklerini doğrulayacak acaba tek bir tarihî ve ilmi kanıt mevcut mudur? Spekülatif yorumlarını peşinen tarihî bir gerçekmiş gibi sunmaya çalışanların buna kalkışmadan önce bu kritik sorulara açıklık getirmeleri gerekir. Niyet ve amaç ne olursa olsun, tarihî herhangi bir veriye dayanmadan mesnedsiz görüşler öne sürüp durmanın o meselenin çözümüne hiçbir katkı sağlamayacağı ve bunun bir sonu olmadığı, istismâra açık böylesi bir tutumun târihin tahrifinden başka hiçbir işe yaramayacağı şüphe götürmez bir gerçektir.

Osmanlılar'ın "Kayı" Menşei Doğrulayan Çağdaş ve Çağdaş-Öncesi Tarihî Kanıtlar

Osmanlılar'ın Kayı menşei II. Murad devrinde uydurulmuş "siyâsi bir üstünlük iddiası" olduğu tezi gerçekten doğru mudur; yoksa bu menşei kanıtlayacak II. Murad dönemi öncesine ait çağdaş belge ve materyaller de mevcut mudur? Bu soruya cevap verebilmek için klasik iddia ve tartışmalar döngüsünden kurtulup yeni çağdaş bulgular üzerine eğilmemiz gerekecektir.

Yakın zamana kadar Osmanlılar'ın Kayı menşei doğrulayan en bariz ve belirgin kanıtlar, Köprülü'nün ana dayanak noktasını teşkil eden Osmanlı kuruluş coğrafyasındaki topografik ve toponomik adlandırmalardan ibaret kalmıştı. Ne var ki birkaç yıl önce kuruluş devri ve

öncesine ait çağdaş kaynaklar, belgeler ve eski topografik eserlere yönelik tasvirler üzerinde yaptığımız ayrıntılı inceleme sonucu, bu konudaki tarihî kanıtların sadece bu sahadaki toponomik verilerden ibaret olmadığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır.

Mâhan-Horasan ve Cend bölgesindeki yetmiş bin Oğuz'dan "elli bin" kadarının Cengiz istilâsı nedeniyle Doğu Anadolu'ya göç ettikleri 617/1220 yılından⁹ kuruluş asrına kadar uzanan bu çağdaş tarihî kanıtlar; Osmanlılar'ın ataları ve bizzat Osmanlılar zamanına ait bulgular olmak üzere iki kısma ayrılır:

Osmanlılar'ın atalarının Kayı boyuna mensubiye-tini ortaya koyan en önemli çağdaş kanıtlar, bizzat ünlü seyyah Evliyâ Çelebi'nin onların ilk yerleşim alanları olan Ahlat'taki ilginç tespit ve izlenimlerine dayanır. Bunlar arasında özellikle onun Ahlat'ta karşılaştığı جامع امير قاي "Kayı Emiri Câmî 'i" ve bu kadim eserin duvarlarının dış yüzünden dürbünle okuyup aktardığı, Cüveynî'nin Tarih-i Cihân-güşâ'sında anlatılan "Buğa"-nın Moğollar'a karşı duruş, hapsedilişi ve göç hikâyesine¹⁰ işaret eden satırlar, "Osmanlılar'ın Kayı boyundan geldiği" gerçeğini Bayâtî'nin Oğuz-nâme'den aktardığı gerçek bir "ata"nın orijinal mâcerasına eşdeğer çizgide gözler önüne serer. Bayâtî, bir "Kayı Silsile-nâmesi" niteliğindeki Câm-ı Cem-Âyîn adlı eserinde, Cüveynî'nin çağdaş satırlarında تراكمه ... هر چند كه عدد مرد ایشان زيادت از هفتاد هزار بود "yetmiş binden ziyâde Türkmân merd" in lideri olduğunu belirttiği قلاوز ودليل سلطان بود نام او بوقا "Sultân'ın kula-vuz ve rehberi olan 'Buğa'"nın, Cengiz Han'ın oğlu Tuli Hân'ın Horasan-Merv akınları sırasında Moğol istilâsına karşı direnmesi, ancak merkezî yönetimin baskısı nedeniyle geri çekilmesi ve ardından göç etmesi safhalarını¹¹ قزل بوغا "Kızıl Boğa" biyografisinde tamamen aynı doğrultuda aktarır, hatta onun göç ettiği yerin "Ahlât" olduğunu da açıkça vurgular.¹² Evliyâ'nın XIII. yüzyılda Ahlat'ta inşa edilen جامع امير قاي Kayı Emiri Câmî 'i'nin duvarında Oğuz lisânı ile yazılmış olduğunu gördüğü بُوغا "Boğa"-nın "uruş/ceng" girişimi ve göç etme hikâyesi de tamamen aynıdır¹³; onun burada okuduğu hatlar arasında özellikle

“Boğa”ya hitâben: “Bizüm Kayı gibidür!” denildiğini gösteren cümle¹⁴, Bayâtî’nin Oğuz-nâme’sindeki “Kayı” menşeiini doğrulayan, ancak günümüzde artık mevcut olmayan çağdaş çok önemli bir topografik kanıttır.

Mâhân'dan göçüp Ahlat'a yerleşen ataların Kayı boyundan olduklarını belgeleyen bir başka topografik kanıt; Kızıl Boğa'nın oğlu قَيْرِا أَلْب بَائِي "Kayır'Apa Alp-Bây" (Kayâ Alp/Kayır Hân) ve emirlerinin Evliyâ Çelebi tarafından Ahlat'ta ziyaret edilen kabirlerinin¹⁵ günümüzde "Kayı Mezarlığı" adını taşıyan bölgede yer almasıdır. Nitekim bugün bölge halkı arasında "Osmanlılar'ın atası Gündüz Alp'in mezarı" diye meşhur olan¹⁶, ancak ünlü seyyahın yazdıklarından gerçekte Dânişmendliler'den ملك گُونْدُز "Melik Gündüz"e ait olduğu anlaşılan¹⁷ mezarın, onun tarifine göre Osmanlı ata kabirlerine çok yakın olması, Ahlat'a yerleşen Kayılar'a ait bu mezarlarda yatan kadim ataların da Kayı boyundan olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Kuruluş devrinden kalma bizzat Osmanlılar'a ait çağdaş kanıtlara gelince; bunların ilki ve en önemlisi, Osman Gâzi'nin merhum İbrahim Artuk tarafından yayımlanmış olan tarihsiz sikkesinin¹⁸ üzerinde tespit ettiğimiz Kayı damgasıdır.¹⁹ Gerilmiş bir yayı temsil eden “V” harfi şeklinde tasarlanmış bu damga, Osmanlılar'ın “Kayı” menşeyini “*siyâsî bir teori*” durumuna düşürmeye çalışan iddiâların tam aksine, devletin kurucusunun da bu boya mensubiyetinin farkında olduğunu, hatta bu farkındalığın izlerini bastırdığı sikkelere kadar yansıtmış bulunduğunu belgeleyen çağdaş maddî bir kanıttır. Bu Kayı damgası Osman Gâzi'nin yakın zamanda tespit ettiğimiz, Artuk sikkesinden daha önce istiklâl ve biat zamanlarında bastırdığı 699/700 tarihli kayıp ikinci ve 700/1300-1301 tarihli üçüncü sikkelerinin²⁰ ön yüzlerinde de benzer bir tasarımı karşımıza çıkmaktadır.

Hânedânın ‘*Kayı*’ kökenini doğrulayan diğer bir kanıt ise, Fuad Köprülü’nün yukarıda işaret ettiğimiz Osmanlı kuruluş coğrafyasında yer alan ‘*Kayı*’ ve ondan mülhem olan sayısız yer adlarıdır ki; daha önce çağdaş kaynaklar ve Bayburtlu Za’im ‘Osmân rivâyetinden 622/1225’te Domanic-Söğüt-Karacahisar havzasının fethinden sonra

Gündüz Alp ve oğlu Ertuğrul Gâzî tarafından konulduğunu kesin olarak tespit ettiğimiz bu otantik yer adları da, basit gerekçe ve sıradan bahânelerle çürütülmesi mümkün olmayan o döneme ait çok ciddi toponomik kanıtlardır.

Kayı Damgalarının Aktarıldığı Aslî Kaynaklar

Oğuzlar'ın kadim tarihî geçmişleri, soy ve gelenekleri, önderlerinin yaşam hikâyeleri ve siyasi-askeri faaliyetleri... gibi konuları içine alan en eski ve en ayrıntılı Türk kaynağı, ilk şeklinin ne zaman yazıldığı tam olarak bilinmeyen *Oğuz-nâme*'dir. Literatürde uzun süre sözlü geleneğin XV. yüzyılda yazıya çevrilmesi sonucu ortaya çıktığı sanılan bu kadim eseri, XIII.-XIV. yüzyıl müverrihlerinden İbnü'd-Devâdârî'nin 710/1310'da tamamladığı *Kitâbu Dürerü't-Ticân* adlı eserinde, asırlardan beri: *“کتابا یسمونه ”اغز نما ”* *“Türkler'in aralarında dolaştırıp durdukları 'Oğuz-nümâ' adlı kitap”* şeklinde nitelendirmesi²¹, içindeki bilgilerin XIII. asır ve daha önce- sinde de sözlü olarak değil, bir kitap formatında intikal edegeldiğini kesinleştirir.²²

Oğuz Hân'ın "Boz-oklar" kolunu teşkil eden خان غون "Gün Hân", آى خان "Ay Hân", يلدوز خان "Yılduz (يولدوز / Yulduz) Hân" ile, "Üç-oklar" kolunu temsil eden خان كوك "Gök Hân", طاق خان "Tāk (تاغ) = Dağ) Hân" ve دىنگىز خان "Dingiz (تىگىز) = Deniz) Hân" adlı altı oğlundan doğma dörder torununun isimleriyle anılan yirmi dört Oğuz boyunun adları, anlamları, "sünük"leri, ungun/kuşları ve تمغا "tamğa"larının şekillerine ilişkin mevcut bilgiler de, farklı Oğuz-nâme nüshalarından derlenerek yazılmış eski birkaç Türk ve Moğol kaynağına dayanır.²³ Bu kaynakların tümünün aslını ve dayanağını teşkil eden eserler ise Kâşgarlı Mahmûd'un *Divânü Lügâti't-Türk*'ü, Reşîdüddîn Fazlu'llâh Hemedânî'nin *Câmi'ü't-Tevârih*'i, Yazıcı-zâde 'Alî'nin *Selçuk-nâme*'sinin kaynağı olan Oğuz-nâme ve Ebu'l-Gâzî Bahâdur Hân'ın *Şecere-i Terākime*'sidir. Yazıcı-zâde'nin ifadesine göre Oğuz Hân'ın bu torunları arasında "Gün Hân oğlanları ki, dükeli oğlanlarıuñ ulusu" idi ve bunların da "Evvel" قايى

XI-XIV. yüzyıl Oğuz-nâme nüshalarından aktarılan "Kayı tamgası" örnekleri. (Soldan sağa) Ebu'l-Gâzi Bahâdur Hân, Şecere-i'l Terakime, Taşkent Özbek Bilimler Akademisi Doğru Yzm. Enst., nr. 174, vr. 34b; Kâşgârlı Mahmûd, Divân-ı Lügât-i-Türk, Millet Ktp. Ali Emiri, Arabi, nr.: 4189, vr. 20b; Yazıcı-zâde Âli, Oğuz-nâme (Selçuk-nâme), TSMK, Revan, nr. 1391, vr. 11a.

II. Murad'dan önceki ilk beş padişahın sikkelerinde yer alan Kayı damgaları

(Soldan sağa): 1-2-3- Osman Gâzi'nin istiklâl dönemi sikkeleri ve tarihsiz sikkesi, 4. Orhan Gâzi'nin 727/1327 tarihli akçası, 5. Murad Hüdâvendigâr'ın tarihsiz sikkesi, 6. Yıldırım Bâyezîd'in 792 (1390) tarihli sikkesi ve 7. Çelebi Sultan Mehmed'in 806/1402'de bastırdığı sikke üzerindeki damgalar.

"Kayı" olup, isminin mânâsı "*Muḥkem*" (sert, güçlü ve kuvvetli) idi.²⁴

XII. yüzyıla kadarki Oğuz siyasi tarihine ilişkin ilginç bilgiler içeren *Oğuz-nâme* kaynaklı bu eserlerde, boyların diğer tüm özellikleri hakkında ortak bilgiler verilmişse de *تماغا* "*tamğa*"ların şekilleri birbirlerinden az ya da çok farklarla resmedilmişti.

Bu farklılığın başlıca nedeni; Türkmen toplulukları arasında bu damgaların silâhlar, şahsî eşyalar, yazılı kaynaklar, mağara ve taşlar üzerine işlenen sürekli aktif/akışkan bir figür olması ve bu çok kullanımın doğal bir sonucu olarak mizanpajının bozularak zaman içinde değişime uğramasıdır. Biri çekilmiş üç "ok" ve bir "yay" (= I Y I) ya da sadece iki "ok" bir "yay" (= I V I), veya tek başına ovalimsi ya da sivri köşeli bir "yay" (= U & V) olmak üzere birbirine yakın üç farklı şekilde tasarlanan bu damgaların ilk tasvir zamanları, bahsedilen kaynaklardaki *Oğuz-nâme* metinlerinin nihâyete erdiği tarihlere bakılarak kolaylıkla tespit edilebilir.

Nitekim Kâşgarlı Mahmud'un meşhur *Luğat'i*-ni 477/1077'de yazması, onun Kayı damgasını diğer damgalarla birlikte bu tarihten daha önce yazılmış bir *Oğuz-nâme*'den aktardığını net olarak gösterdiği gibi; Yazıcı-zâde 'Alî'nin naklettiği damgaların da metnin genel içeriğinden Akkoyunlu Devleti'nin kurulduğu coğrafyada, en geç XIV. yüzyıl sonlarında derlenmiş bir *Oğuz-nâme* nüshasından alındığı kendini açıkça hissettirir.

Bu iki *Oğuz-nâme* derlemesinin dışında kalan Reşidüddin'in 706/1306 tarihli *Câmî 'u't-Tevâriḥ*'inin Oğuz Faslı²⁵ ve geç bir dönemde Ebu'l-Gâzî Bahâdur Han tarafından yeniden vâz edilen *Şecere'-i Terâkime*'nin dayandığı aslı kaynağın ise ortak başka bir *Oğuz-nâme*²⁶ nüshası olduğu merhum Zeki Velidi Togan tarafından tespit edilmiştir.²⁷ Müşterek bir "*Oğuz Târihi*"nin farklı iki versiyonunu temsil eden bu iki metnin tamamlanış safhalarından; bu aslı kaynağın Reşidüddin'in kullandığı ilk şeklinin XI. yüzyıl nihâyetinde yazıldığı, bu metnin kısmî değişikliklerle güncel olayların da ilave edildiği *Şecere*'ye kaynak olan ikinci şeklinin ise XII. yüzyıl ortalarında tamamlandığı analitik bir yaklaşımla ortaya konulabilir.²⁸

Bu tespitlerimizden hareketle; Kayı damgalarının yer aldığı *Oğuz-nâme* ya da ona dayanılarak yazılmış dört ana kaynaktan üçünün Osmanlılar'dan çok önce, Selçuklular'ın tarih sahnesine çıkış ve yükseliş zamanlarında, kalan diğerinin ise en geç Osmanlı kuruluş asrında kaleme alındığı söylenebilir.

Osmanlı "Kayı" Menşeinin Çağdaş Nümizmatik Kanıtları

Osmanlı hânedânının Kayı menşei doğrulayan en önemli çağdaş kanıtların Osman Gâzi'nin sikkelerindeki "Kayı" damgaları olduğu yukarıda belirtilmişti. İbrahim Artuk'un kırk yıl önce yayımladığı târihsiz sikkenin çözümlemesinde atladığı en önemli nokta olan, ön yüzün sağ tarafındaki "V" işaretinin bir "Kayı" damgası olduğunu

Orhan Gâzi'nin bilinen tek mangırının alt kenarında bulunan "V" biçimindeki Kayı damgası ve stampajı. Anadolu Nümizmatik Bülteni/Anatolian Numismatic Bulletin, sy.: VIII, s. 6.

Orhan Gâzi'nin üst kısmına "I V I" şeklindeki Kayı damgasının işlendiği 727/1327 tarihli akçasının arka yüzü. Yapı Kredi Koll., 1 gr., 18 mm. (solda) ve aynı damganın sola yatık olarak konumlandırıldığı oğlu Murad Hüdâvendigâr'a ait sikkenin ön ve arka yüzleri. İzmir Arkeoloji Müzesi, Kâmil Eron Anadolu Sikkeleri Koleksiyonu, Env. nr.: 1551 (sağda).

bundan dokuz yıl önce yayımlanan bir makalemizde açıkça göstermiştik.²⁹ Söğüt'teki sikke tasarımcısının eliyle basit ortak bir kalıptan çıkarılan ve darp yer ve tarihleri dışında önemli bir fark taşımayan Osman Gâzi'nin ilk iki sikkesinin *Kelime-i Tevhid* ve *Hulefâ-i Râşidin* (Dört Halife)'nin adlarının bulunduğu ön yüzlerindeki: ايدہ اللہ "Eyyedehü'llâh" = "Allâh onu te'yid etsin!" duâ ifâdesinin sağ tarafında, سگود "Sögüd" ve یگیشار "Yeñi-şār" (Yenişehir) darp yerlerinin hemen üst kısmında *Şecere* 'i *Terākime* 'de görülen XII. yüzyıl ortalarından kalma Kayı damgası³⁰ ters olarak, "U" harfine benzeyen kalın birer "V" simgesi şeklinde yer almıştır.³¹ Bu eğreti damga figürleri Osman'ın daha sonra bastırdığı, Artuk tarafından yayımlanan tarihsiz son sikkesinin ikinci bir hakkâk tarafından farklı bir hatla tasarlanan ön yüzünde de, -nisbeten daha düzgün ve *Şecere* 'dekine daha yakın bir mizanpajla-, yine: ايدہ اللہ "Eyyedehü'llâh" duâ satırının sağ tarafına konumlandırılmıştır.

Osmanlılar'ın Kayı menşeyini simgeleyen "V" şeklindeki bu damga; kurucu Sultân'ın oğlu Orhan Gâzi'nin cülûsunu tâkiben 724/1324'te Bursa'da bastırdığı, bir yüzünde ارخان بن عثمان "Orhân bin 'Osman" ve diğer yüzünde yan yana üç adet ارخان "Orhân" ismi bulunan bir sikke³² ile, onunla aynı kategoriye girmekle birlikte iki yüzünde üçer kez ارخان "Orhân" ismi ya da çeşitli duâ ibâreleri yer alan daha farklı metinlerle tasarlanmış türlerinin³³ hepsinde ve aynı şekilde bir yüzünde yalnız ارخان "Orhân", diğer yüzünde *Kelime-i Tevhid* ve *Dört Halife* 'nin adları yazan farklı bir sikke örneğinde ortak alt satırdaki خلد الله ملکہ "Halledel'lähu mülkehu" duâ ibâresinin sağ tarafına konumlandırılırken³⁴; Sultan Orhan'ın ön yüzüne عثمان ابن 'Osman" ismi darp olunmuş bir "mangır"ında³⁵ ise direkt bu ismin altına hizâlanmıştır. Osman Gâzi'den vârisi Orhan'a tevârüs eden "V" şeklindeki bu damga, onun üç yıl sonra, 727/1327'de yine Bursa'da bastırdığı عثمان بن عثمان "Orhân bin 'Osman" mizanpajlı ve "III" (= 3) siyâkat rakamlı başka bir sikkesinin arka yüzünün alt satırına da aynen geçirilirken³⁶; bu tip sikkelerden iki nâdir örneğe ise onun tüm sikkelerinden çok daha farklı ve epeyce tanıdık bir tasarımla işlenmiştir. Osman Gâzi sikkelerinin keşfinden önce literatürde uzun süre "İlk Osmanlı sikkesi" olarak bilinen, Orhan Gâzi'nin 727/1327'de bastırdığı akçanın³⁷

ve onun ikinci bir örneğinin³⁸ arka yüzlerinin üst kısmına, Kâşgarlı Mahmud'un *Divânü Luğât-i Türk* 'ünde yer alan "I V I" şeklindeki قَیغ "Qayığ" damgası³⁹ çok net ve belirgin bir biçimde yerleştirilmiştir. İlk kez merhum İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Fahriye Arık gibi tarihçilerin dikkatini çeken bu damganın o zamanlar yegâne fiziksel objesi, iki ok arasında bulunan ve Osman Gâzi'nin sikkelerinde de yer alan "V" şeklindeki yay figüründen ibaret olarak gösterilmiş⁴⁰; sağdaki iç çerçevenin üzerine ve sol tarafa yalın bir şekilde konumlandırılan iki "ok" figürü ilginç bir şekilde fark edilmemiştir.⁴¹ Sikkenin üzerindeki bu figür "V" şeklindeki damganın çıkarıldığı *Oğuz-nâme* 'nin yanı sıra, Kâşgarlı Mahmud'un *Luğât* 'ındaki اَغُز "Oğuz" maddesine kaynak olan *Oğuz-nâme* nüshalarının da Sultan Orhan döneminde saray erkânı ve eli kalem tutan elit çevrelerce bilindiğine kesin bir kanıt teşkil etmektedir.

Orhan Gâzi'den sonra oğlu Murad Hüdâvendigâr'ın bazı sikkelerinde de onun sikkelerine benzer Kayı damgalarının yer aldığı dikkati çeker. Bu sikkelerin çoğunda damganın biçimi, Osman Gâzi'den beri süregelen mizanpaja uygun bir tarzda "V" yay ikonu şeklinde tasvir edilirken⁴², Sultan Murad'ın ön yüzünde: مراد بن اورخان "Murâd bin Orhân" ismi ve arka yüzünde iki ayrı satır hâlinde خلد ملکہ "Hullide mülkehu" duâ ifadesi bulunan tarihsiz diğer bir sikkesinde ise: ملکہ "mülkehu" ibâresinin sağ tarafına, bu kez sola yatık olarak "I Y I" şeklinde istif edilmiştir.⁴³ Kâşgarlı'nın resmettiği Kayı damgasındaki "Yay"ın altına kısa bir de kuyruğun eklenmesiyle, Yazıcı-zâde'nin *Oğuz-nâme* 'indeki "I Y I" şekline çok yakın bir görünüm kazanan ve mevcut Kayı damgalarının bilinen en meşhur ve yaygın şeklini yansıtan bu sembol, ilk Osmanlı padişahlarının zamanla değişime uğrayan farklı *Oğuz-nâme* nüshalarındaki tüm Kayı damgalarından haberdar olduklarının da açık bir göstergesidir.

Osmanlı sultanlarının "Kayı" mensubiyetlerinden haberdar olduklarını gösteren damgalara Yıldırım Bâyezîd'in cülûsundan bir yıl sonra, 792/1390 yılında bastırdığı çok sayıda sikke örneğinde de açıkça rastlanır. Ön yüzünde بایزید بن مراد "Bâyezîd bin Murâd" ve arka yüzünde خلد ملکہ - 792 "Hullide mülkehu - 792" metinleri bulunan bu sikkelerin arka kenarının ortasından geçen

Çelebi Sultan Mehmed'in 806/1403'te Ankara'da Timur'la ortak bastırdığı sikkede, ön yüzün orta satırının sağ tarafına sağa yatık şekilde darp ettirdiği Kayı damgası. Özel Koleksiyon, 1.25 gr., 15 mm.

Yıldırım Bâyezîd'in 792/1390'da bastırdığı sikkesinin arka yüzünde, orta şeridin sağ tarafına konumlandırılan "V" şeklindeki Kayı damgası. Konya Etnografya Müzesi, Env. nr.: 360/42.

II. Murad'ın Edirne'de bastırdığı, ön yüzünde Kayı damgası bulunan bir mangır örneği. İzmir Arkeoloji Müzesi, Kâmil Eron Anadolu Sikkeleri Koleksiyonu, Env. nr.: 1650.

Osmanlılar'ın atalarının mezarlarının yer aldığı Ahlat'taki tarihi Kayı Mezarlığı

yatay çizginin sağ tarafında Osman Gâzî'nin ilk sikkelerindeki "U" harfini anımsatan "V" biçimindeki Kayı damgasının bir benzeri yer alır.⁴⁴ İlk üç padişah dönemine ait kısa monografilerin ve *Oğuz-nâme* rivâyetlerinin derlenip kroniğe dönüştürülmeye, Osmanlı hânedan tarihlerinin literatüre henüz yeni yeni girmeye başladığı bu dönemde⁴⁵, Yıldırım Bâyezîd'in baba ve dedesinin kullandıkları damgaları bırakıp *Oğuz-nâme*'lerde rastladığı pek çok

damga arasından özellikle kurucu hükümdarın kullandığı ilk damgayı seçmesi; onun geçmişle hâl-i hazırı bütünleştirip uygulamada devamlılık idealini yerleştirme ve sâbit bir şekle dönüştürme çabasının izlerini taşır.

Osmanlı'yı bir cihan devletine dönüştürme girişiminin Timur vak'ası yüzünden sekteye uğramasını müteâkip, sonunda tahtı tek başına ele geçirmeyi başaran Çelebi Sultan Mehmed'in de bu Fetret döneminde, Timur'la müşterek bastırdığı ٨٠٦ 806/1403 tarihli bir sikkesi⁴⁶ ve tarihli ya da tarihsiz olarak kestirdiği mangırlarına⁴⁷, -babası Yıldırım'ın iz ve tercihini tâkiben- Osman Gâzî sikkelerinde yer alan "V" şeklindeki damgayı etnik bir simge olarak darp ettirdiği dikkati çeker. Onun klasik geleneğe uygun bir formatta, sikke ve mangırlarının ön yüzüne bastırdığı bu Kayı damgası, merhum babasının taklit ettiği istiklâl ve biat zamanlarına ait ilk kuruluş sikkelerinin değil, Artuk'un yayımladığı tarihsiz sikkenin formatına daha yakın karakteristik özellikler taşımaktadır. Bundan sonra II. Murad'ın Wittek'in iddialarına konu olan "I Y I" şeklindeki Kayı damgası, -kuşkusuz atalarının yukarıdaki sikkelerinden ilhamla- Yazıcı-zâde'nin kaynağı olan *Oğuz-nâme*'den alınarak⁴⁸, onun Bursa ve Edir-

dipnotlar

* Araştırmacı-Yazar & Yeniçağ Tarihi Uzmanı, hakanyilmaz.makale-iletisim@hotmail.com

1- Paul Wittek, *The Rise of the Ottoman Empire*, Royal Asiatic Society Monographs, vol.: 23, London 1938; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, çev.: Fahriye Arık, Şirket-i Mürettebiye Basımevi, İstanbul 1947.

2- Krş. P. Wittek, a.g.e., p. 11-13; Fahriye Arık nşr., s. 17-19.

3- Bu konuya dâir, bk. Hakan Yılmaz, "Mehmed Fuad Köprülü'nün Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ile İlgili Tezlerine İlişkin Yeni Bir Değerlendirme", *SKAD/JSCS*, II/4 (Ekim 2016), s. 19-60.

4- M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, haz.: O. Köprülü, Akçağ Yayınları, Ankara 2009, s. 94.

5- Krş. R. Paul Lindner, *Osmanlı Tarih Öncesi*, trc.: Ayda Arel, Kitap Yayinevi, İstanbul 2008, s. 32-34; C. Kafadar, *İki Cihan Arasında: Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, çev.: C. Çıkin-M. Öz, Birleşik Yayınevi, Ankara 2010, s. 250, dipnot: 3.

6- Krş. H. Yılmaz, "Mehmed Fuad Köprülü'nün...", a.g.d., s. 49-56.

7- Yuvarlak yazılan "nun" harfinin sağ alt kıvrımının, küçük bir kalem oynaması ile köşeli bir şekle dönüştüğünde kolaylıkla "kef" harfi olarak algılanıp, كوك "Gök" olarak okutacağı aşikârdır.

8- Krş. Halil İnalçık, *Has-Bağçede 'Ays u Tarab: Nedimler Şairler Mutribler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 195-213; a.mlf., *Söyleşiler ve Konuşmalar*, I, haz.: Birsan Çınar, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 32-33, vb.

9- Bu târîh ve rakam, Yıldırım Bâyezîd döneminde yazılmış çok eski bir kronik metninde, kısa bir süre önce yegâne nüshasını tespit ettiğimiz Yahşi Fakih *Menâlib-nâme*'sinin özet metninde, Hamzavi'nin kroniği ekseninde yazılmış Anonim *Tevârih*'lerde, bu kaynakları takip eden Oruç Beg/*Anonim* nüsha örnekleri ile daha sonra yazılmış pek çok Osmanlı kroniğinde ortak ifadelerle tekrarlanır.

10- 'Alâeddin Atâ Melik Cüveynî, *Târîh-i Cihân-güşâ*, I, Bibliothèque Nationale, Supp. Persian, no. 205, vr. 33^a-37^b.

11- Cüveynî, a.g.e., I, vr. 34^a, st. 24 / vr. 34^b, st. 9.

12- Hasan b. Mahmud el-Bayâtî, *Câm-ı Cem-Ayîn*, Millet Ktp. Ali Emîrî, Tarih, nr.: 203, vr. 18^a, st. 4-13 / vr. 18^b, st. 1-9; Bayâtî, *Câm-ı Cem-Ayîn*, nşr.: 'Ali Emîrî, Der-Sa'âdet Kader Matba'ası, İstanbul 1334, s. 39-40.

13- Evliyâ Çelebi, *Seyâhat-nâme*, IV, TSMK, Bağdat Köşkü, nr.: 305, vr. 239^b, st. 25-36 / vr. 240^a, st. 1. Bu konuya dair ayrıntılı bilgi "Kızıl Boğa" hakkına yayına hazırladığımız makalede verilecektir.

14- Evliyâ Çelebi, a.g.e., IV, vr. 239^b, st. 35.

15- Evliyâ Çelebi, a.g.e., IV, vr. 241^a.

16- Krş. Haşim Şahin, "Bir Kuruluş Muammâsı: Ertuğrul Gazi'nin babası Süleyman Şah mı, Gündüz Alp mi?", *Bursa Günlüğü*, sy.: 7 (Eylül-Ekim-Kasım 2019), s. 22-27. Haşim Şahin tarafından kısa bir süre önce fotoğrafı yayımlanan ve şahidesinin yarısından fazlası kırık olan bu mezarın, Osmanlı atalarının burada yattığını öteden beri bilen çevre halkı tarafından -bu bilgidir hareketle- Ertuğrul'un babası Gündüz'e atfedildiği anlaşılmaktadır. Enverî'nin *Düstür-nâme*'sinde verdiği Sultan Orhan devri râvilerine kadar inen bilgiler ve onlara paralel olan Osmanlı rivayetlerine göre, Gündüz Alp üç yıl beylik yaptıktan sonra Söğüt'te vefat edip Bilecik yakınlarındaki Kızıl-Saray köyüne defnedilmişti. Krş. Enverî, *Düstür-nâme*, Paris Bibliothèque Nationale, Turc, nr.: 250, vr. 99^b, st. 18 - vr. 100^a, st. 1-2; Karamânî Mehmed Paşa, *Tevârihü's-Selâtinü'l-Osmâniyye*, Süleymaniye Ktp. Ayasofya, nr.: 3204, vr. 2^a, st. 6-7.

17- Krş. Evliyâ Çelebi, a.g.e., IV, vr. 241^a, st. 21.

18- İbrahim Artuk, "Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Gazi'ye Ait Sikke", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920): 'Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi' (11-13 Temmuz 1977) Tebliğleri*, ed.: O. Okyar - H. İnalçık, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1980, s. 27-33.

19- Ayrıntılı bilgi için, bk. Hakan Yılmaz, "Osman Gâzî'nin Bastırdığı Sikkeler ve Ona Atfedilen Yeni Bir Sikke Hakkında", *HAİD*, XVIII/211 (Nisan 2011), s. 45-46.

20- Sikkeler için, bk. Hakan Yılmaz, "Osman Gâzî'nin Kayıp İkinci Sikkesi ve Osmanlı Kuruluş Tartışmalarına Etkisi", *Âb-ı Hayât'ı Aramak: Gönül Tekin'e Armağan*, haz.: Ozan Kolbaş-Orçun Üçer, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2018, s. 763-788; a.mlf., "Osman Gâzî'nin 700/1300-1301'de Yenisehir'de Bastırdığı Üçüncü Sikkesi", *Vak'anüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV, Söğüt Özel Sayısı (Aralık 2019), s. 81-120.

21- Ebûbekir İbnü'd-Devâdârî, *Kitâbu Dürerü't-Ticân ve Gü-rerü Tevârihi'z-Zamân*, Süleymaniye Ktp. Dâmâd İbrahim, nr.: 913, vr. 202^a, st. 16-17.

22- Bu konuda, bk. Hakan Yılmaz, "Kuruluş Devri Osmanlı Tarih Yazıcılığında Oğuz-nâme'lerin Etkisi ve Bilinen En Eski Osmanlı Kroniği/1", *HAİD*, XX/230 (Kasım 2012), s. 41-43.

23- Yazıcı-zâde 'Ali, *Oğuz-nâme (Selçuk-nâme)*, TSMK, Revan, nr.: 1391, vr. 11^a-13^b; Ebû'l-Gâzî Bahâdur Hân, *Şecere-i Terâkime*, Taşkent Özbek Bilimler Akademisi Doğu Yzm. Enst., nr.: 171, vr. 31^a-35^b.

ne'de bastırıldığı, her iki yüzünde de iç içe geçmiş simetrik "Murād" isimleri yer alan mangırlarının alt kısımlarına çok büyük ve belirgin bir şekilde darp edilmiş⁴⁹; ayrıca bu damga silâhlar ve değerli eşyaların da üzerine işlenerek, Yazıcı-zâde'nin "şimdiki bigi top unutulmamış" olduğunu belirtip Osman Gâzi devrinde nisbeten var olduğuna dikkati çektiği⁵⁰ kavmî gelenek sağlam ve esaslı bir şekilde yeniden ihyâ edilmiştir.

Yukarıda ortaya koyduğumuz yeni çağdaş tarihî ve nü-mizmatik kanıtlar, Wittek ve takipçilerinin delilsiz ve mes-nedsiz bir şekilde ortaya attıkları "Kayı menşeinin II. Murad devrinde siyasî bir üstünlük iddiası olarak ortaya çıktığı" hi-potezini kökünden yıkıp izâle ederek, Osmanlılar'ın Kayı menşeinin Anadolu'ya göç ve Ahlat'a yerleşim zamanları-ndan beri yaptıkları mimarî eserlere isim olarak verildiğini ve hatta mâbedlerin duvarları üzerine işlendiğini; Türk tarihinde devamlılık geleneğinin açık bir yansıması olarak, -başta kurucu hükümdar Osman Gâzi olmak üzere- ilk beş hükümdar tarafından da çok iyi bilindiği anlaşılan bu etnik vurguyu onların, farklı *Oğuz-nâme* nüshalarından çıkarıl-mış Kayı damgalarını sikkeleri üzerine darp ettirmek süre-tiyle resmen ibraz ettiklerini kesinleştirir.

II. Murad devrinden önce sikkelerinde farklı "Kayı" damgaları kullanan ilk beş Osmanlı pâdişâhı: (sağdan sola) Osman Gâzi, Orhan Gâzi, Murad Hüdavendigâr, Yıldırım Bayezid ve Çelebi Sultan Mehmed. Seyyid Şerif Mehmed, Miftâhu Cifrü'l-Câmi', TSMK, Bağdad, nr.: 373'teki minyatürden ayrıntı.

Bu sağlam çağdaş kanıtlardan sonra Osmanlılar'ın Kayı menşeinin artık basit ve hayâli kurgularla "uydurma" olduğunun hiçbir şekilde iddia edilemeyeceği, edilmek istense bile bunun tarihi açıdan hiçbir tutarlılık ve önem arz etmeyeceği izahtan vârestedir.

24- Yazıcı-zâde 'Alî, a.g.e., vr. 11^a, st. 6-9. Krş. Ebû'l-Gâzi Bahâdur Hân, a.g.e., vr. 31^a, st. 2-5. *Şecere*'de de Kayı Hân'dan: "Gün Hân'ning uluğ (ulu) oğlu, atı (adı) Kayı Hân..." şeklinde söz edilir (vr. 31^a, st. 7).

25- Reşidüddin Fazlû'llâh Hemedânî, *Câmi' u't-Tevârih*, TSMK, Hazine, nr.: 1653, vr. 375^b-391^a; *Câmi' u't-Tevârih (Târih-i Oğuz)*, tas-hih: Muhammed Rüşen, Mirâs-ı Mektûb, Tahran 1384/2005; Zeki Ve-lidi Togan, *Oğuz Destanı: Reşideddin Oğuznâmesi Tercüme ve Tahlili*, II. Baskı, Enderun Kitabevi, İstanbul 1982.

26- Eserin giriş kısmında Ebu'l-Gâzi Bahâdur Hân, bir gün Türk-men önde gelenlerinin toplanıp huzûruna gelerek: "Bizning içimiz-de Oğuz-nâme köp (çok)turur amma hiç yahşısı (düzgünü) yok, bar-çası gâlağ (karmaşık) ve birisi birisiğe muvâfık irmes (uygun düşmez). Her kayısısı bir türlük ve bir dürist (düzgün) i'tibâr kalğu dek (doğru) târih bolsa irdi (olsa idi) yahşı bolur (iyi olur) irdi." demeleri üzerine, mevcut *Oğuz-nâme*'lerin içinden en doğrusunu seçerek *Şecere*'yi kaleme aldığını açıkça belirtir (Ebû'l-Gâzi Bahâdur Hân, *Şecere-i Terâkime*, vr. 65^b, st. 11-14).

27- Z. V. Togan, a.g.e., s. 121-144.

28- Bu konuya Osmanlılar'ın ataları ile ilgili yazı dizimizde daha ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

29- Krş. H. Yılmaz, "Osman Gâzi'nin Bastırdığı Sikkeler...", a.g.d., s. 45-46. Sikke üzerinde tespit ettiğimiz bu Kayı damgası bilâhare tüm nü-mizmatik ve akademik çevrelerce kabul görmüştür. Bunun-la ilgili olarak, ayrıca bk. H. Yılmaz, "Osman Gâzi'nin Kayıp İkinci Sik-kesi...", a.g.e., s. 773-774.

30- Krş. Ebû'l-Gâzi Bahâdur Hân, a.g.e., vr. 34^a, st. 8-9.

31- Krş. H. Yılmaz, "Osman Gâzi'nin Kayıp İkinci Sikkesi...", a.g.e., s. 780-781.

32- İzmir Arkeoloji Müzesi, *Şevkullah Bal Anadolu Sikkeleri Koleksiyonu*, Env. nr.: 444, 0,94 gr., 20 mm. Bursa'nın fethi ve Orhan Gâzi'nin cülûs tarihini ayrıntılı olarak içeren bu sikkenin tarihi öne-mi hakkında, şimdilik bk. Hakan Yılmaz, "Yeni Târihi Bulgular Işığın-da Bursa'nın Fetih Süreci: Bursa ve Çevresi Ne Zaman Fethedildi?", *Bursa Günlüğü*, Sy.: 8 (Aralık 2019-Şubat 2020), s. 30-31.

33- Sikkenin aynı ana mizanpajla, fakat biri diğerinden ayrı me-tinler içerecek şekilde tasarlanmış dört farklı örneği için, bk. Rolf Ehler, *Umlaufgeld im Osmanischen Reich*, Band I: von den Anfagen bis Selim I, Heidelberg 2014, p. 34-35.

34- Krş. Ehler, a.g.e., I, p. 44.

35- 0,60 gr., 14,7 x 15,6 mm. Kâzım Karakoç, "Orhan Gâzi'nin Bugüne Kadar Bilinmeyen Eşsiz Bir Mangırını", *Anadolu Nü-mizmatik*

Bülteni/Anatolian Numismatic Bulletin, sy.: VIII (Aralık 2008), s. 3-6. 36- Eltee Coll., Künker: 231-9001, 0,772 gr.; R. Ehler, a.g.e., p. 31.

37- Yapı Kredi Bankası Nü-mizmatik Koll., 1 gr., 18 mm.

38- İzmir Arkeoloji Müzesi, Ş.B., Env. nr.: 1584, 1,02 gr., 20 mm.

39- Kâşgârlı Mahmûd, *Divânü Luğâtî't-Türk*, Millet Ktp. Ali Emîri, Arabi, nr.: 4189, vr. 20^a, st. 7-8.

40- Krş. Fahriye Arık, "Oğuz Boyları ve Osman Oğulları Şecere-si", Paul Wittek: *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu içinde*, s. 72-73; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, VIII. baskı, TTK yayınları, Anka-ra 2003, s. 125-126.

41- Osmanlılar'ın Oğuz ve Kayı menşei-ni konu alan kısa bir makalemizde bu "Kayı" damgasını, sikkeyi yeterince incelemeden -Arık ve Uzunçarşılı'nın okuyuş ve çizimlerini takiben- biz de, ortas-ında yer alan "V" şeklindeki yay figüründen ibaret göstermiştik: krş. H. Yılmaz, "Osmanlı Hânedânî Oğuz Soyundan, Kayı Boyundan-dir!", *HAİD*, XVII/193 (Ekim 2009), s. 39-41.

42- Örneğin, bk. *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü, İskender Targaç Collectus Nummus (Anadolu Darlı Sikkeler) Koleksiyonu*, Env. nr.: 2068, 2071, 2072.

43- İzmir Arkeoloji Müzesi, Kâmil Eron Anadolu Sikkeleri Kolek-siyonu, Env. nr.: 1551.

44- Konya Etnografya Müzesi, Env. nr.: 360/42; İzmir Arkeoloji Müzesi, Ş.B. Env. nr.: 6, 7, 222, 988, 989, 1888, 1889, 2144, vb.

45- Bu konuya dair yakında önemli bir makale neşredeceğiz.

46- Engüriyye/Ankara'da bastırılan ve Avrupa'da özel bir ko-leksiyonda yer alan bu sikke 1,25 gr. ağırlığında, 15 mm. çapındadır.

47- Meselâ, bk. Bora Etker Koll., nr.: 100, 2,60 gr., 15 mm.; Tübin-gen Univ. Coll., Inv. nr.: 303, 15 mm., vb.

48- Krş. Yazıcı-zâde 'Alî, a.g.e., vr. 11^a, st. 6-9. Yazıcı-zâde'nin *Oğuz-nâme*'den naklen aktardığı bu damganın ortasındaki "Yay" figürünün, daha sonra Sultan Murad'ın sikkelerine de geçecek şek-liyle, diğer damgalardan farklı olarak bir "hilâl" şeklinde resmedil-diği dikkati çeker.

49- Bursa'da darp edilenler için, bk. İzmir Ark. Müz., Ş.B., Env. nr.: 1436, 2,69 gr., 18 mm.; Env. nr.: 2,51 gr., 18 mm.; K. Eron Anadolu Sik-keleri Koleksiyonu, Env. nr.: 1985; Edirne'de basılanlar için, bk. İzmir Ark. Müz., Ş.B., Env. nr.: 1060, 2,83 gr., 16 mm.; Env. nr.: 2022, 3,01 gr., 17 mm.; K. Eron, Env. nr.: 1650, vb.

50- Yazıcı-zâde 'Alî, a.g.e., vr. 11^a, st. 6-9.